

Пилипишин С.І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
викладачка-методистка,
Відокремлений структурний підрозділ
«Бережанський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України»*

ЗМІЩЕННЯ ЧАСОВИХ ПЛАСТИВ З ПОГЛЯДУ СУЧАСНОСТІ (З КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ)

Працюючи вже кілька років у руслі історико-літературних досліджень, ми не раз згадували концепти Р. Козеллека [6; 7], в річичі яких подаємо назву цієї публікації і далі розгортаємо хронотопні його виміри, які сягають аж пограниччя ХХ–ХХІ століть.

Тепер у зміщених часових історичних пластах доводиться постійно вдаватися до ретроспективних і антиципаційних орієнтацій. Динаміка дослідницького мислення не тільки подумки, а й уявно скеровує сучасне покоління молодих літературознавців у минуле й майбутнє. *Ретро* проектує практику, світовідчуття і пізнання довкілля та самого себе в осяжну минувшину, у спогади, у нашу пам'ять. Антиципація, з погляду рецептивної естетики, означає заздалегідь складене уявлення про подальший розвиток подій, маючи такі елементи духовного світу, як «передбачення, передчуття, здогадування» [1, с. 786]. На такому вимірі глобалізації пізнання всього довкілля і своєї сутності в теорії літератури та культурології складається модель рецептивної поетики. Вона по-своєму озброює компаративіста щодо пізнання словесних текстів. У цій справі йому допомагають і сприяють міжпредметні зв'язки, міжнаціональні культурні взаємини, нові численні теорії, які склалися упродовж ХХ століття [2; 8; 9]. При цьому не може домінувати якийсь один з численних ракурсів, бо рецепція супроводиться типологією подібних і суміжних текстів [3; 4]. Як показали українські дослідники, об'єднані в певну інтерпретативну спільноту, дуже ефективно спрацьовує історична ретроспектива і в українській літературі [5]. Автори наукового збірника «Історична ретроспектива в українській літературі» переконливо це

продемонстрували на різних жанрах і постатях митців давньої доби [5, с. 11–50], нової [5, с. 54–108] і новітньої словесності [5, с. 109–150].

Таким чином, для становлення дискурсу про українську самодостатність потрібен був культурно-історичний контекст тривалістю 150-300 років і подвижницька націєтворча діяльність таких геніїв, як Тарас Шевченко, універсалістів, як Іван Франко, Михайло Грушевський і Леся Українка, таких працьовитих культурно-політичних діячів, як Михайло Драгоманов і Володимир Винниченко та багато інших.

З погляду сучасної рецептивної естетики, її зрілого рівня в європейському просторі, з національних варіантів, а також з тих психологічних, етико-критичних передумов, які мала в кінці XIX століття й Україна, доцільно брати до уваги повноту кожної національної культури, систему основних видів мистецтва – художньої літератури, театрального, образотворчого, артистизму, музично-хореографічного креативного самовияву талентів тощо, щоби переконливо трактувати українську самодостатність і культурно-національну ідентичність.

На зламі XIX і XX віків українство, переборюючи несміливе українофільство, відзначало 200-літній ювілей нової української літератури. І. Франко написав з цього приводу віршовану промову «Великі роковини», прочитавши її як «пролог» до ювілейної вистави за п'єсою І. П. Котляревського «Наталка Полтавка». Як відзначив Ф. Погребенник, «жоден інший твір І. Франка не сприймався сучасниками з такою емоційною силою» [10, Кн. 4, с. 13].

У загальнокультурному контексті нашої теми, крізь призму переосмислення сенсу історико-літературних взаємин, з новими смисловими акцентами звучать поезії «Не пора, не пора / Москалеві й ляхові служити» (1880), «Ляхам» (1882), «Розвивайся ти, високий дубе» (1883), «Великі роковини» (1898), «Мойсей» (1905); публіцистичні статті «Поза межами можливого» (1900), «Одвертий лист до гал[ицької] української молодезі» (1905), «Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова» (1906) та ін.

Зокрема у згаданому вже поетично-публіцистичному тексті пророче звучали такі слова з уст самого І. Франка, як діалог з поколіннями українців:

Кожний може стать Богданом,
Як настане слухний час.
Мовиш: «Нині інші війни».
Ну, то іншу зброю куй,

Ум гостри, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!
Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мушиш дати ти одвіт.
Кожний думай: тут, в тім місці,
Де стою я у вогні,
Важиться тепер вся доля
Величезної війни.
Як подамся, не достою,
Захитаюся, мов тїнь, –
Пропаде кривава праця
Многих, многих поколінь.
У таких думках держися
І дітей своїх ховай!
Коб лиш чистая пшениця, –
Буде паска й коровай.
«Чи побіди довго ждати?
Ждати довго!» То й не жди ж!
Нині вчися побіджати,
Завтра певно побідиш.
Тож не даром цвіт розцвівся!
Чей же буде з цвіту плід.
Таж не даром пробудився
Український жвавий рід.
Таж не даром іскри грають
У очах тих молодих!
Чей нові мечі засяють
У правицях у твердих.
Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре,
Та ми крикнім: «Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!» [10, Кн. 4, с. 11–12].

Якщо в численних «багатотомниках», які виходили в Україні, спадщина І. Франка ретельно і безжально цензурувалася на угоду пануючим тоді ідеологічно-політичним інтересам, то свідомість І. Франка не могла вільно функціонувати ні серед читачів, ні серед дослідників. Щойно в незалежній Україні почало поступово оприлюднюватися художнє, літературно-критичне, публіцистичне, філософське слово далекоглядного творця, з такого погляду дослідники в Україні й поза кордонами її держави з року в рік демонструють і мотивують світоглядну еволюцію не тільки І. Франка, а й культурологічні горизонти його ближнього довкілля і віддаленого кількома поколіннями простору культури.

Отже, зосередивши свою увагу на трьох десятиліттях ХІХ століття у широкому контексті тодішньої літературної критики, історії літератури, ми з допомогою концептів теоретика історії Р. Козеллека вийшли у якнайширший культурологічний простір *fin de siècle* (пограниччя) аж до ХХ–ХХІ віків.

Теперішньому досліднику, з погляду сучасності, закономірно довелося постійно вдаватися до ретроспективних і антиципаційних орієнтацій. На зламі ХІХ–ХХ століть, було чимало людей – журналістів, літературних критиків, фахових публіцистів, – які володіли своєрідним типом мислення і по суті випереджували свій час, ставали суголосними до нашої сучасної епохи.

Таким чином, зіставну функцію концепт «дискурсу української самодостатності» почав виконувати у дослідників, які мали намір описати, осмислити і порівняти відтінки складних колізій, конфігурацію і логіку процесів, розмаїття ситуацій, багатокультурність кожної з них у міру освоєння використовуваного текстуального матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття : антологія / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доповнене. Львів : Літопис, 2001. 832 с.
2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія. Київ : Смолоскип, 2008. 360 с.
3. Гром'як Р. Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997–2007. Тернопіль : Джура, 2007. 368 с.
4. Гром'як Р. На шляхах до міжлітературної рецепції: деякі акценти і доміанти. *Біблія і культура : зб. наук. статей*. Чернівці : Рута, 2008. С. 5–10.

5. Исторична ретроспектива в українській літературі : збірник наукових праць / упоряд. Г.Ф. Семенюк, Л.Т. Задорожна, Г.М. Штонь та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 165 с.

6. Козеллек Р. Минуле майбутнє: про семантику історичного часу. Київ : Дух і літера, 2005. 380 с.

7. Козеллек Р. Часові пласти: дослідження з теорії історії. Київ : Дух і літера, 2006. 436 с.

8. Наливайко Д. Компаративістика й історія літератури. Київ : Акта, 2007. 424 с.

9. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти й тенденції *Слово і Час*. 2007. № 5. С. 28–30.

10. Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. / упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко та ін. Київ : Дніпро, 1995. Кн. 4. 703 с.

Сергієнко В.С.

студентка;

Лебеденко С.О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЦЕНТРАЛЬНІ ОБРАЗИ РОМАНУ ДАРИНИ ГНАТКО «ДУША ОКАЯННА»

Дарина Гнатко (справжнє ім'я авторки Юлія Іргізова) – сучасна українська письменниця, дипломантка літературного конкурсу «Коронація слова» – народилася та зросла у мальовничому місті Кременчуці Полтавської області. Значне місце у її доробку займає історична проза, наприклад, романи «Катерина» (2015), «Душа окаянна» (2017), «Мазуревичі. Історія роду» (2018) та інші.

«Душа окаянна» – третій історичний роман Дарини Гнатко. Колоритна образна система роману насичена з одного боку сильними і владними героями, якими керує егоїзм, пиха і жадова влади, а з іншого – щирими, здатними до самопожертви персонажами. Через вчинки